

Csilléry Edit

Közalkalmazottak és köztisztviselők Észak-Erdélyben a második bécsi döntést követően

Észak-Erdély 1940. augusztus 30-án, a második bécsi döntés nyomán, ismét a magyar állam részévé vált. Felvidék és Kárpátalja után ezt a területet is Magyarország szerves részévé kellett integrálni. Elsődleges feladat volt e régi-új területnek a gazdasági életbe való bekapcsolása és a közigazgatás megszervezése. Új álláshelyek keletkeztek a polgári közigazgatásban, és az ezeket betöltő közalkalmazottak kulcsszerepet játszottak az integrációs feladatok megoldásában.

Az új, főként tisztviselői pozíciók iránt mind a visszacsatolt, mind az anyaországi lakosság részéről tömeges volt az érdeklődés, és ez komoly társadalmi feszültségforrást jelentett.¹ Ennek egyik következménye – Tilkovszky Lóránt monográfiája szerint – az volt, hogy *„különösen nagy elégedetlenséget keltett Erdélyben a magyarországi tisztviselőknek erdélyi állásokba, főleg vezető állásokba történt kinevezése. »Ejtőernyősöknek nevezték őket, mert az erdélyi viszonyokkal való minden ismeretség nélkül, felülről ereszkedtek a vezető pozíciókba.»*² Ezzel párhuzamosan a magyar és román nemzetiségűek közti feszültségek is felerősödtek a vegyes lakosságú településeken.

A tanulmány – a visszacsatolással járó társadalmi konfliktusok okait keresve – az Észak-Erdély integrálását megvalósító tisztviselők és közalkalmazottak rekrutációját, valamint a közigazgatási apparátus összetételét szeretné bemutatni. A kutatás a második bécsi döntést követő első évre terjed ki, mert a polgári közigazgatást megalapozó intézkedések túlnyomó többsége ebben az időszakban született meg.³

A kinevezési rendszer

Első lépésként tisztáznunk kell, hogy kiket is sorolunk a vizsgált csoportokhoz. Az ország közügyeit hivatalos hatalommal intéző egyéneket hivatalnokoknak vagy tisztviselőknek, illetve – megkülönböztetésül a magánvállalatok és intézmények dolgozóitól: a magánalkalmazottaktól – közhivatalnokoknak vagy köztisztviselőknek nevezzük. A közalkalmazott fogalma a köztisztviselőnél tágabb fogalom, mert abba – a tisztviselői és hivatalnoki státusban lévőkön kívül – beletartoznak az állami és önkormányzati közüzemeknél, illetve a közalapítványoknál foglalkoztatott altisztek és segédtiszték is.⁴

Az 1940. évi XXVI. törvény felhatalmazta a kormányt, hogy a törvényhozás további rendezéséig „megteheti mindazokat az intézkedéseket, amelyek a visszacsatolt terület közigazgatásának és általában egész jogrendszerének az ország fennálló jogrendszerébe való beillesztése végett szükségesek.” Ennek eszközeként a kormány egyrészt olyan rendelkezéseket hozhatott, amelyekhez az országgyűlés hozzájárulása kellett, másrészt kinevezéseket eszközölhetett a közigazgatás területén. Így a törvényhatósági bizottsági tagokat, a vármegyei és városi tisztviselőket – akiket egyébként választani kellett volna

–, vagy a községi (körjegyzőket a belügyminiszter nevezte ki.⁵ Tanulmányunk elsősorban ezekre a kinevezésekre koncentrál.

A szóban forgó törvény a városokban a polgármester kezébe adta a kinevezési hatalmat.⁶ Nagy- és kisközségekben a főszolgabíró bírt hasonló jogosítványokkal: a községi jegyző kivételével, az egyébként választás alá eső alkalmazottakat nevezte ki a törvényhatóság lakosai közül.⁷

A kinevezéseket – minden, 1938 és 1941 közötti területváltozás esetében – kezdetben ideiglenesnek, visszavonásig, vagy a törvényhatósági bizottság rendes megalakulásáig tartónak nyilvánították.⁸ A magyar törvényhozás azonban – több alkalommal is, az egész ország területén – elhalasztotta a helyi választásokat. Először az 1939. évi XIX. törvénnyel, egy éves határidőt szabva, majd az 1940:XXXI., végül az 1941. XIX. törvényekkel, bizonytalan időre.⁹ Utolsó lépésként megszületett az 1942. évi XXII. törvény, amely a kinevezési rendszert az egész ország területére kiterjesztette. Ettől kezdve az alispántól a jegyzőig és díjnokokig mindenkit a belügyminiszter nevezett ki.¹⁰

Mielőtt rátérnénk a polgári közigazgatás által eszközölt kinevezések részletes elemzésére, vizsgáljuk meg röviden az ezt megelőző, rögtön a bécsi döntést követően bevezetett, 1940. november 26-ig tartó *katonai* közigazgatás kinevezési rendszerét.

Mivel a katonai közigazgatás alapvető feladata az ellátás és a közigazgatás zavartalanságának biztosítása volt, ezért a katonai közigazgatás is eszközölt kinevezéseket. Az alkalmazottakat ideiglenes hatállyal és meghatározatlan időre vették át. A katonai parancsnokok semminemű végleges kinevezést nem rendelhettek el.

A katonai közigazgatás alkalmazásainál elvileg két fő szempont érvényesült.

1) Ha a feltételeknek megfeleltek, az ott dolgozó embereket meg kellett hagyni a szolgálatban. A katonai parancsnokok feladata volt, hogy megállapítsák, kik maradnak a helyükön a különböző intézményekben.

2) A felszabadult terület lakosai közül kellett választani.

Az alkalmazásokra vonatkozó egyéb kitételek az alábbiak voltak. „*Nem lehet átvenni olyan közalkalmazottat, aki a magyar közszolgálati alkalmazottakra megállapított követelményeknek (1883:1. tc. 1. §) nem felel meg, vagy a román uralom alatt beigazoltan olyan magatartást tanúsított, amellyel egyeseknek, vagy valamely közületnek lényeges kárt okozott, vagy a magyarság nemzeti érzését, vagy a magyarság nemzeti érdekeit súlyosan sértő tevékenységet fejtett ki.*”¹¹ További irányelv volt, hogy minden román állampolgár, aki 1940. augusztus 30-án a visszacsatolt területen lakóhellyel bírt, magyar állampolgárnak tekintendő és egyenlő elbírálás alá esik. „*Őket tehát a tisztségek viseléséből kizárni nem lehet, hacsak felszabadításkor, vagy azutáni időben államellenes, vagy magyar tisztviselői erkölcsöt sértő magatartást igazolható módon nem tanúsítanak, vagy alkalmazásuk önkéntes távozással meg nem szűnik.*”¹² Ezt az irányelvet alkalmazni kellett a román nemzetiségű közalkalmazottakra is. Abban az esetben, ha olyan községben működtek, ahol a lakosság többsége magyar volt, a román alkalmazottakat román többségű községbe kellett áthelyezni. Az alkalmazottaknál a községben használatos nyelvismeretet feltétlenül biztosítani kellett.¹³ A katonai utasítás szerint a nyelvismeret még a szakképzettségénél is fontosabb volt. Annak alapján, amit a katonai közigazgatás nemzetiségi politikájáról tudunk, bizonyos, hogy a román nemzetiségűek alkalmazására a legritkább esetben került sor.¹⁴ Amit pedig a polgári közigazgatás kinevezési mechanizmusáról tudunk, annak alapján valószínűsíthető, hogy bár elvileg sem-

milyen igényre nem adott alapot, ha valaki a katonai közigazgatás alatt betöltött egy állást, mégis, így könnyebben juthatott pozícióhoz később.

A járási, városi és vármegyei parancsnokok mellé közigazgatási előadókat, a hadsereg-parancsnokok mellé pedig kormány megbízottakat rendeltek ki. Bár ezek mozgásterét a katonai közigazgatás jelentősen korlátozta, a végleges közalkalmazások előkészítése mégis az ő segítségével történt.

A kormány megbízottak szeptember végén kaptak utasítást az új közigazgatás megszervezésére. A 900/1940. M. E. rendelet szerint azok a személyek, akik a magyar közszolgálatban kinevezésüket kérik, *személyi lapot* kötelesek kiállítani és benyújtani az illetékes helyen. A miniszterelnökség a személyi lapokat október első napjaiban bocsátotta ki, de azok első formájukban nem voltak megfelelőek.¹⁵ Olyan utalások voltak ugyanis bennük, amelyek ellenkeztek Teleki Pál azon alapelvével, miszerint ne vegyenek fel állami állásokba a vissza nem tért területekről (azaz főleg Dél-Erdélyből) menekült személyeket, hogy azok így térjenek vissza eredeti lakhelyükre.¹⁶ Így kívánták elkerülni, hogy a román fennhatóság alatt maradt magyarok vezetők nélkül maradjanak. Mindez különösen súlyos kérdéseket vetett fel, mert nagyszámú menekült érkezett az ország területére Dél-Erdélyből.¹⁷

A személyi lapon végül a következő kérdéskörök szerepeltek: személyes adatok, valamint az illető származására és vallására vonatkozó adatok, melyek konkrétan kitértek a zsidóságra (a zsidótörvényeknek megfelelően a nagyszülőkig visszamenően). A vallásváltogatás hátránynak számított, amennyiben zsidóból keresztényre vagy katolikusból görög keleti hitre tért át valaki. (Ez utóbbiból az illető nemzethűségére vonatkozóan vontak le messzemenő következtetést.) Megkérdezték még: hol, mikor, milyen munkakörben dolgozott az illető személy – különös tekintettel a román alkalmazásra –, továbbá azt, hogy az elkövetkezőkben milyen munkakört kíván betölteni.

A személyi lapok feldolgozásra, azoknak a minisztériumok számára használható formába öntésére minden vármegyében véleményező bizottságokat alapítottak.¹⁸ A bizottságok hatásköre az alapító rendelet szerint igen szerény volt: „*a m. kir. kormány igazoló eljárást nem ismer, a bizottságok véleménye tehát szakszerűség szempontjából kíván főleg szelekció lenni*”; véleményük „*a m. kir. kormány számára semmiféle kötelezettséget vagy megkötöttséget nem jelent, csupán kiegészítő tájékoztatásul fog szolgálni*”.¹⁹ A feladatkör tisztázására mind a tagok, mind a külvilág számára szükség volt, mert a Felvidéken alakított hasonló bizottságok lényegében igazoló eljárást folytattak le, véleményük ügydöntő volt. A felvidéki példát Kárpátalja és Erdély esetében azért nem követték, mert az túl nagy hatalmat adott volna a bizottságok kezébe. Az addigi felvidéki tapasztalatok szerint a kisebbségi lét személyes konfliktusai, esetenként a rosszindulat és a személyes ellenérzések befolyásolták az eredményeket. Jogilag is aggályos volt, hogy a jelentkezők nemzethűségéről kellett nyilatkozni, miközben a magyar uralom előtt történt események megítéléséről esett szó. Az észak-erdélyi bizottságok esetében a Magyar Párt óriási befolyással volt a véleményezésre, mert túlnyomó részt tagjai, vagy a volt kisebbségi párthoz közeli személyek ültek a bizottságokban. Megalakításukra eleve a Magyar Párt vármegyei tagozatait kérték fel. Így nyilvánvalónak tűnik – és ezt a személyi lapok „vélemény” rovatai is alátámasztják –, hogy bárki, aki a párttal és annak tagjaival nem volt jó viszonyban, kedvező véleményre nem számíthatott.²⁰ Az eredmény (a feldolgozás könnyítése végett „ajánlom” – „nem ajánlom” csoportosítás-

ban) igazgatási ágak szerint szétbontva, a személyi lapok csatolásával a kormánybiztoshoz került, aki ezeket a megfelelő minisztériumokhoz továbbította.²¹

A bizottságok munkáján kívül, más helyről is folyt az adatgyűjtés. A Fővezérség polgári csoportjának vezetője segítségével az összes megyei járási, városi parancsnokságot felszólították: vegyék számba a területükön működő tisztviselőket és jelentsék, hogy „*a közigazgatás különböző ágaiban kiket tartanak alkalmazandónak, illetve az egyes szakigazgatási ágakban hivatali minőségben kiket tartanak kinevezhetőnek*”.²² Ha a minisztériumok megszorultak, mert nem állt rendelkezésükre kellő információ arra nézve, kit lehetne alkalmazni, gyakran a katonai közigazgatáshoz fordultak, hogy ajánljanak kinevezhető embereket, és így a már pozícióban lévő személyek előnyt élveztek. Az erdélyi magyarság volt kisebbségi szervezetei megpróbálták – Erdélyben és az anyaországban egyaránt – érvényesíteni érdekeiket és saját embereiket álláshoz juttatni. E szervezetek általában kevésbé végeztek alapos munkát, és ajánlásaikat személyi lapok formájában juttatták el az illetékes helyekre. A helyzetet jobban ismerő szervezetek egyenesen a minisztériumokba küldték kimutatásaikat. A kérvények és ajánlások nagy száma miatt ezzel együtt mindenki igyekezett befolyásos pártfogókat keresni, akik „interveniálnak” az érdekükben. A fővezérségi és a hadsereg-parancsnokság mellé rendelt kormány megbízottak ehhez például eléggé befolyásos embereknek számítottak.²³

Elsőként a belügyminiszteri döntés alá tartozó főbb vármegyei és városi közigazgatási pozíciók betöltésére került sor. Ezek esetében – a kinevezhető személyekre vonatkozóan – a még aránylag formálisnak tekinthető információszerzés a jellemző. A második körre (a pénzügyminisztérium általi kinevezésekre) leginkább az jellemző, hogy a fentieknél jóval informálisabb módon is jutottak jelöltekhez. Így például a Pénzügyminisztérium közölte Papp József kormány megbízottal, hogy 50 érettségizett fiatal embert kinevezne adóhivatali, állampénztári és számgyakornokká. Papp – aki 1918 előtt Kolozs megye főispánja volt – ismerőseit kérte fel, állítsák össze a kinevezendők névjegyzékét.²⁴ Ehhez hasonló felkérések a források tanúsága szerint más esetekben is érkeztek, nem ritkán magánszemélyekhez. Azokhoz az észak-erdélyi (hitelügyi, ipari, kereskedelmi vagy más gazdasági) vállalatokhoz például, melyeknek külföldi tulajdonosa volt, a 6180/1940. M. E. rendelet alapján felügyelőket nevezett ki az Iparügyi Minisztérium.²⁵ Ez meglehetősen jó jövedelmet biztosított. A források alapján úgy tűnik, ezeket a nem túl sok munkával járó állásokat egyfajta jutalomként osztogatták. Számos példa van ez ügyben is protekció kérésére.²⁶

A közszolgálati állások betöltésének kormányzati elveit a 900/1941. M. E. rendeletben határozták meg. Eszerint előnyben részesültek a trianoni béke előtt magyar közszolgálatban állók, akik állásukat a román uralom alatt „magyarságuk miatt ellátás nélkül elvesztették”, és végig az észak-erdélyi területen laktak, vagy akik az anyaországba költöztek, de ott közszolgálati elhelyezést nem nyertek, továbbá egyéb kikötés nélkül azok, akik Trianon előtt az észak-erdélyi területen teljesítettek szolgálatot. Azon magyar nemzetiségű román közalkalmazottak is előnyt élveztek, akiknek „*állomáshelye Romániának a trianoni szerződés előtti területén volt, feltéve, hogy állandó letelepedés végett Magyarország területére költöztek*”. Általánosságban elmondható, hogy a közszolgálati állásban lévőköt kívánták előnyben részesíteni, és elégtételt akartak adni azoknak, akik hátrányt szenvedtek a román uralom miatt.²⁷ Csak utánuk jöhettek számításba azok, akik nem álltak közszolgálatban, de 1940 előtt Észak-Erdélyben laktak,

vagy a Regátból Magyarországra átköltöző magyar nemzetiségűek voltak. A rendeletben egyetlen egyszer sem esett szó a Dél-Erdélyből átjöttekről.

Minisztertanácsi határozat szerint a kinevezésért folyamodó személyeknek a már említett személyi lapot kellett kitölteniük, amely alapján ideiglenes minőségben kinevezhették őket. Mielőtt állásaikban véglegesítették volna őket, meg kellett hallgatni az illetékes főispánt az ideiglenesen kinevezett személy „román uralom alatti magatartására nézve”.²⁸ A főispán a személyi lapokat megjegyzéssel látta el. Egy töredékesen ránk maradt, a főispánoknak írt, szigorúan titkos belső utasítás alapján képet nyerhetünk arról, milyen szempontok alapján alakíthatták ki véleményüket a főispánok.²⁹ Eszerint minden alkalmazást kérő egyént két szempontból kellett vizsgálni. Az első szempont „az alkalmazást kérő egyénnek a közerkölcsi tekintetből való megbírálása” volt. Az utasítás felhívta a figyelmet, hogy a kérdésben különösen körültekintően járjanak el, mert véleményük döntő lesz. Ne elégedjenek meg a formális hatósági erkölcsi bizonyítvány beszerzésével, hanem vizsgálják meg, hogy „az alkalmazást kérő egyén a közéleti tisztaság és a tisztviselői erkölcs szigorúbb követelményei szerint is méltó-e közszolgálati alkalmazásra”; „alkalmazásra véleményezni nem szabad”, ha „megvesztegethetőség, hirtelen és indokolatlan meggazdagodás, hivatali sikkasztás”, illetve a román uralom alatti nem megfelelő hivatali magatartás akár igazolható, akár csak „köztudomású” a pályázó személyekről.

A másik vizsgálandó szempontot „az alkalmazást kérő egyénnek a román uralom alatti politikai magatartása” képezte. Itt a magyar és a nem magyar nemzetiségűek eltérő elbírálás alá estek. „A magyar nemzetiségű személyeknél az idegen uralom ideje és az 1940. évi szeptember hó óta eltelt idő alatt tanúsított magatartást nemzethűség szempontjából kell megvizsgálni... A nemzethűség megítélésénél nemcsak egyes cselekedeteket, hanem az illető egész magatartását, különösen pedig azt kell figyelembe venni, hogy az illető úgy gondolkodásában, mint tetteiben soha hűtlenné nem vált a magyarság eszméjéhez. Ha pedig valaki magyarságáért síkra szállott, veszélyt, kockázatot vállalt, sőt esetleg üldözést is szenvedett, ezt a főispáni véleményben külön ki kell hangsúlyozni.” Lényegesnek tekintették, hogy a kérelmező magyar szellemben nevelte-e gyermekeit. Némi felmentést adott, ha a kérelmező kifogásolható cselekedeteit „létfenntartás, vagy más valami ellenállhatatlan kényszer hatása alatt követte el... Nem lehet kedvező véleményt adni azokról, akik befolyásukat a magyarság ellen rendszeresen érvényesítették, az öntudatos magyarokat hátrányok kilátásba helyezésével, fenyegetéssel, gúnyolódással, vagy egyéb eszközökkel nemzetük megtagadására igyekeztek rábírní”. Rossz fényben tűnt fel az, aki a román uralom éve alatt a vallását görögkeletire vagy görög katolikusra változtatta. Ez esetben „gondos vizsgálat tárgyává kell tenni abból a szempontból, hogy a vallásváltoztatásnak nemcsak az volt-e az oka, hogy annak révén az illető akár közhivatali, akár gazdasági téren nagyobb érvényesülést akart biztosítani”. A kommunista vagy szociáldemokrata párt tagjai eleve rossz megítélés alá estek, alkalmazásuk csak az ország valamely más részébe való áthelyezéssel jöhetett szóba. A nem magyar nemzetiségűek magyarsággal szembeni magatartásának vizsgálata csak az 1940 szeptembere óta eltelt időre vonatkozott, s valamivel enyhébb elbírálásban részesültek a hivatali magatartás tekintetében. „Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt az esetleg fennálló körülményt, hogy az illető felsőbb utasításra, vagy szolgálati beosztása folytán kényszerűségből követett el olyan cselekményeket, melyek a magyarsággal szemben kedvezőtlen színben tüntetik fel.” A fiatalabb nemzedék esetében elnézőbb a belső

utasítás: „*tekintetbe kell venni az idegen uralom iskolai nevelésének irányát, s azt az állandó propagandát, amely a magyar nemzeti gondolat ellen irányult.*”³⁰

A fővezérségen átfutó iratok alapján megvizsgáltuk, hogy az állások iránt folyamodók mire hivatkoztak. Megállapítható, hogy a kérvényekben mind a törvény, mind pedig a főispánok részére írt utasítás szempontjai megjelentek. Gyakorikak voltak a dél-erdélyi menekültek kérelmei. Az ő érdekében – a miniszteri rendelet értelmében – valóban nem jártak közre. A kérelmezők igyekeztek nemzethűségükről bizonyítékot adni. Így például arról, hogy a gyerekeiket magyar szellemben nevelték; előfordult érvként az is, hogy nem változtattak vallást.³¹ Jellemző a kisebbségi idők sérelmeinek hangsúlyozása, amire a magyar államtól vártak orvoslást és igazságtételt. Gyakran a munkahelyükön elszenvedett hátrányokra hivatkoztak az álláskérelmekben.³² Szembetűnő, hogy a kérelmekben román nemzetiségű személyekről szinte nem is esett szó. Ha említették is őket, csak a magyarokkal szembeni magatartásuk jött szóba, vagy azt sérelmezték, hogy miért őket alkalmazzák, miközben a magyarok is sorban állnak az állásokért.³³ Általános volt, hogy a kérelmezők a legkülönbébb helyekről és személyektől igyekeztek protekciót, vagy ahogy ők nevezték: „interveniálást”szerezni.³⁴ Feltételezhetjük, hogy elterjedt jelenségről volt szó.³⁵ A jelentkezők még a pályázati úton meghirdetett állások esetében is igyekeztek befolyásos támogatókat megnyerni.³⁶

A kinevezettek társadalmi összetétele

A pályázók nagy része valóban erdélyi származású volt. Arányukat nem tudjuk pontosan, de a kinevezésükre való törekvés egyértelműen látszik. Sokan közülük az I. világháború utáni impériumváltáskor költöztek át az anyaország területére. Jelentős számban neveztek ki ugyanakkor nem helyi tisztviselőket is. Ilyenkor számolni kellett a lakosság felháborodásával.³⁷ A korabeli sajtó és a memoáriródalom tanulmányozása arra enged következtetni, hogy magyar–magyar viszonylatban mély – bár titkolni szándékozott – konfliktus volt e kérdésben.³⁸

Ahhoz, hogy a társadalmi feszültségek okait megértsük, érdemes számot vetni a szellemi dolgozók, értelmiségiek 1940 előtti anyaországi és erdélyi helyzetével. 1920-ban az ország területének jelentős csökkenése elsősorban a közalkalmazotti pályán okozott válságot. Súlyos problémaként merült fel az utódállamokból menekült értelmiségiek integrálásának kérdése. 1918 és 1924 között 350 000 nyilvántartott – döntően magyar anyanyelvű – menekült érkezett Magyarországra. A trianoni Magyarország (a korábnál jóval kisebb lakossággal) közel 200 000 szellemi dolgozót kellett eltartson, nem sokkal kevesebbet, mint az 1920 előtti ország. Értelmiségi „túltermelés” jelentkezett, az elhelyezkedés megnehezült, a szellemi munkából élők keresete megcsappant. A magán- és a mezőgazdasági szféra nehézségekkel küzdött, nem tudott felszívni ilyen mennyiségű embertömeget.

Az 1920-as években az értelmiségi munkanélküliséget három tényező állandósította: nőtt a középiskolát és egyetemet végzettek száma, az eleve túlterhelt közalkalmazotti pályáról újabb csoportok szorultak ki, a magánvállalkozók pedig nem alkalmaztak a szükségesnél több munkaerőt. A harmincas években sem nőtt a közalkalmazotti pálya felvevőképessége. A magángazdaságban az 1929-es gazdasági válság nyomán keletke-

z, hosszan tartó, új munkanélküliségi hullám még a meglévő állások számát is csökkentette. Az értelmiségi munkanélküliség 1930–1936 között addig elképzelhetetlen méreteket öltött; 1936–1937-ben – a gazdasági fellendülésnek és a más pályán való elhelyezési akcióknak köszönhetően – mérséklődött ugyan, de nem szűnt meg teljesen.³⁹

A Romániában élő magyar értelmiségi számára sem a román állami, sem a közszfé-
ra nem biztosított elegendő elhelyezkedési lehetőséget. Elmondható, hogy a román uralom 22 éve alatt a magyar fiatalságnak csak a töredéke tanult tovább a felsőoktatás-
ban. A magyar nemzetiségű tisztviselők aránytalanul kevesen voltak a román közigaz-
gatásban, akiket pedig ott alkalmaztak, többnyire jelentéktelen pozíciókat töltöttek be.⁴⁰

Azoknak, akik 1940-ben az észak-erdélyi közigazgatásban kívántak elhelyezkedni, elsősorban jogi képzettségre volt szükségük. Ebből pedig az észak-erdélyi területen nagy hiány volt. Az orvosi pályán alig volt jobb a helyzet. A tanári hivatást sokan választották az erdélyi magyarok közül. Ehhez képest magyar tannyelvű iskola alig volt. Ezért 1940 után az elhelyezkedési lehetőségek itt nagyobbak voltak. Az erdélyi helyzetet tanulmányozva némi párhuzamot fedezhetünk fel az anyaországi állapotok-
kal. Mindkét helyen ugyanis a gyakorlati – kereskedelmi, ipari, mérnöki – pályákra akarták a fiatalokat irányítani, azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy Erdély-
ben az állami szféra még az anyaországinál is kevesebb lehetőséget nyújtott a magyar fiatalok számára az elhelyezkedésre.⁴¹ Ennek köszönhetően az Erdélyben élők az el-
szervezett hátrányokért egyfajta elégtételt kívántak venni a második bécsi döntést kö-
vető időszakban.

A következő adatok egy jelenleg is folyamatban lévő, nagyobb kutatási munka ered-
ményeit képezik, amelyekből – terjedelmi okok miatt – most csak a leglényegesebbeket közöljük.⁴² A vizsgálat fő célja az, hogy választ adjon, mekkora volt az anyaországból Észak-Erdélybe kinevezettek aránya az észak-erdélyi területről származó kinevezettek-
hez képest.⁴³

Honnan	Köz- igazgatás %	Szak- igazgatás %	Igazság- szolgáltatás %	Pénzügyi igazgatás %	Gazdaság %	Csendőrség rendőrség %
Ismeretlen	2,2	47,1	56,2	3,3	2,3	0,0
Anyaország	25,1	6,6	16,4	5,1	9,1	0,0
Délvidék	0,1	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0
Erdély	69,7	46,3	24,7	91,4	88,6	100,0
Felvidék	1,2	0,0	1,0	0,1	0,0	0,0
Kárpátalja	1,6	0,0	1,4	0,1	0,0	0,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Világosan látszik a különböző igazgatási ágak közötti különbség. Anyaországiakat legnagyobb arányban az egészségügybe és a vármegyei, városi, községi közigazgatásba neveztek ki. Témánk szempontjából a közigazgatás a jelentősebb, itt a vizsgált időszak-
ban az anyaországiak a negyedét tették ki a központi kormányzat által kinevezetteknek. A kinevezettek kb. 70%-a észak-erdélyi volt. Az igazságszolgáltatásban a kinevezettek mintegy 16%-ajött a trianoni Magyarország területéről; az anyaországiak 10% körüli

arányban képviseltették magukat a gazdasági és műszaki pályákon, amelyek valamely minisztérium hatáskörébe tartoztak. Jó közelítéssel azt mondhatjuk, hogy a többi személyt a helyiek közül nevezték ki. A szakigazgatás és az igazságszolgáltatás esetében nagyon magas az „ismeretlen helyről” jötték aránya. Az a feltételezésünk, hogy ezek többsége is helyi lakos volt, és ezért nem tartották szükségesnek megjelölni a lakhelyet.⁴⁴ A pénz- és adóügyi igazgatás, a csendőrség és a büntetésvégrehajtás esetében elenyésző az anyaországból kinevezettek aránya. Ennek több oka lehetett. A legfontosabb talán az, hogy e területek valóban a helyi viszonyok ismeretét igényelték,⁴⁵ másrészt pedig helyben is voltak megfelelő képesítésű szakemberek. Az anyaországiak számára ezek az állások valószínűleg kevésbé jelentettek vonzóerőt, kisebb volt a presztízsük.

Ahhoz, hogy az anyaországiak jelenlétét megítélhessük (azaz: e jelenlét nagynak avagy kicsinek tekinthető-e?), meg kell vizsgálnunk, milyen pozíciókat foglaltak el a helyiekhez képest.⁴⁶ A kinevezettek közül a nyilvánosság előtt leginkább a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban dolgozók szerepeltek. Ezért rájuk a továbbiakban is jobban odafigyelünk. Az adatbázisban – a megfelelő szempontok szerint szűrve – az alábbiak körvonalazódtak. A közigazgatásban az anyaországból az Észak-Erdély irányába való területi mobilitás során egyértelműen megfigyelhető a *felfelé ívelő* társadalmi mobilitás. Az igazságszolgáltatásban is ez a jellemző, de ott a társadalmi ranglétra azonos szintjére való kinevezésekkel is találkozhatunk. Az anyaországiak nyilvánvalóan csak a jól kiszámítható anyagi és társadalmi előnyökért voltak hajlandóak a területi mobilitás terhét felvállalni. Az Észak-Erdélyből Észak-Erdélybe történő kinevezések esetén is jellemző ez, de kevésbé markáns a felfelé ívelő mobilitás. Ez adódhatott egyrészt abból is, hogy a román közigazgatásban magyar nemzetiségűek nem töltöttek be jelentős szerepeket, éppen ezért nem volt lehetőségük emelkedni a ranglétrán. Összességében elmondható, hogy ezért valamivel alacsonyabb pozíciókat töltöttek be, mint anyaországi társaik.⁴⁷

A közigazgatás és az igazságszolgáltatás között átjárás volt tapasztalható. Főleg az ügyvédek áramlottak be a közigazgatásba, mert a közigazgatási állások nagyrészt jogi végzettséget igényeltek. Ennek köszönhetően az ügyvédek az anyaországból, de Észak-Erdélyből is különösen nagy számban mentek dolgozni mindkét területre. A közigazgatási pozíciók vonzóbbak voltak számukra, mint az igazságszolgáltatás.

Annak ellenére, hogy – az összes kinevezéshez képest – összességében nem volt olyan nagy az anyaországból jött tisztségviselők aránya, alkalmazásuk mégis feszültséget okozott. Magyaráztaként szolgál, hogy azokon a helyeken dolgoztak, ahol leginkább szem előtt voltak, például a közigazgatásban és igazságszolgáltatásban, vagy az egészségügyben. Valós intézkedési joggal voltak felruházva. A ranglétra közepe táján levő állásokban voltak a legtöbben – pl. szolgabíró, aljegyző, jegyző, körjegyző, községi jegyző, polgármester, községi orvos –, tehát éppen olyan pozíciókban, ahol ők álltak mindennapi kapcsolatban az erdélyi társadalommal. Ráadásul ezek a állások hagyományosan nagy társadalmi tiszteletnek örvendtek, a középosztályhoz való tartozás – illetve annak képzete – társult hozzájuk.⁴⁸

A kinevezett tisztségviselők nemzetiségi összetétele

A következőkben a kinevezések nemzetiségi arányait vizsgáljuk. A vármegyei tisztségviselők és egyéb alkalmazottak összlétszámát mutató táblázat részletesen közli, hogy a

visszacsatolt területek vármegyei közigazgatásában milyen arányban szerepeltek a különböző nemzetiségű tisztviselők.

A vármegyei tisztviselők és egyéb alkalmazottak összlétszáma ⁴⁹				Az 1941-es népszámlálás nemzetiségi arányai ⁵⁰	A kétfő aránya
		fő	százalék		
Felvidéken	magyar	405	96,65	84	1,15
	szlovák	12	2,88		
	rutén	2	0,47		
	összesen	419	100,0		
Kárpátalján	magyar	109	44,31	10	4,39
	szlovák	3	1,22		
	rutén	134	54,47		
	összesen	246	100,0		
Keleti és erdélyi vármegyékben	magyar	873	91,41	52	1,75
	német	8	0,84		
	rutén	11	1,15		
	román	63	6,6		
	összesen	955	100,0		
Délvidéki megyékben	magyar	211	77,86	39	2,00
	német	28	10,33		
	szlovák	–			
	rutén	–			
	szerb	13	4,8		
	horvát	4	1,48		
	bunyevác (sokác)	9	3,32		
	vend	5	1,85		
	üresedésben	1	0,36		
	összesen	271	100,0		

Már az első pillantásra szembevető a magyar nemzetiségűek felülreprezentáltsága. A Felvidéken közel 100%-ban magyarokat neveztek ki, és Észak-Erdély esetében is 90%-os volt az arányuk. Ehhez képest Kárpátalja és a Délvidék is üdítő kivételnek tűnik első ránézésre: Kárpátalján „csak” 44, a Délvidéken pedig 78% volt a magyarok aránya a vármegyei tisztviselők között. Azonban az 1941-es népszámlálás magyar nemzetiségűekre vonatkozó adataiból világosan látszik, hogy Kárpátalja esetében a magyarok a népességnek mindössze a tizedét alkották. Azaz, a vármegyei tisztviselők között a magyar nemzetiségűek aránya több mint négyszerese volt a nemzetiségi arálynak. Ilyen körülmények között nehéz lett volna az erőszakos magyarosítás politikáját hangoztatva igazgatni a területet. Kárpátalja esetében tehát a magyar kormány toleránsnak látszó nemzetiségi politikája a konkrét adatok tükrében már korántsem tűnik olyan engedékenynek, sokkal inkább a nemzetiségi arányok realitásához való alkalmazkodásról lehet szó. A Délvidéken is mindössze 39%-ban éltek magyarok, így itt is közel kétszer annyi magyar volt a tisztviselők között, mint a terület lakossága körében.

Észak-Erdély esetében a magyarok felülreprezentáltságának együttjárója volt, hogy

a terület 38%-át adó román nemzetiségűek mindössze 6,6%-ban fordultak elő a vármegyei tisztviselők között. A továbbiakban ennek összetevőit elemzem.

A táblázatok alapjául szolgáló statisztikai kimutatások feltételezhetően az 1940-ben, majd 1942 Észak-Erdélyben és Dél-Erdélyben vizsgálódó német–olasz különbizottságok számára készültek, amelyek a nemzetiségekkel szembeni visszaélések ügyében is vizsgálódtak. A magyar kormány a lehető legjobb színben igyekezett feltüntetni nemzetiségi politikáját.⁵¹

Lássuk tehát a kimutatást az észak-erdélyi vármegyék törvényhatósági bizottsági tagjainak számáról és azok nemzetiségi megoszlásáról.⁵²

A vármegye neve	Törvényhatósági bizottsági tagok száma	magyar	%	német	%	román	%	rutén	%
Beszterce-Naszód	140	92	66	21	15	27	19		
Bihar	446	424	95			22	5		
Csík	120	118	98,4			2	1,6		
Háromszék	120	120	100,0						
Kolozs	148	124	83,7			24	16,3		
Máramaros	143	104	73			33	23	6	4
Maros-Torda	150	141	94	4	2,67	5	3,33		
Szatmár	389	371	95,4			18	4,6		
Szilágy	181	160	88,4	1	0,6	20	11		
Szolnok-Doboka	176	128	72,7	5	2,8	33	18,8		
Udvarhely	143	142	99,3	1	0,7				
Ugocsa	76	66	87	1	1,3	3	4	6	7,7
Együtt	2232	1990	89,1			187	8,38	12	0,54

A törvényhatósági bizottsági tagok száma is az előző megállapításainkat erősíti. A magyar nemzetiségűek erősen túl, a románok pedig alul voltak reprezentálva. A román nemzetiségűek Beszterce-Naszód (19%) és Szolnok-Doboka (18,8%) vármegyékben voltak a legtöbben a törvényhatósági bizottsági tagok között. Ez két román többségű megye volt, főispánjuk Bethlen Béla. Jól példázza Bethlen – nemzetiségi tekintetben józanabb – szemléletét, hogy titkárnak egy román származású aljegyzőt választott.⁵³ Ez a főispáni hozzáállás a két megye törvényhatósági bizottságainak nemzetiségi arányában is tükröződött.⁵⁴

A következő kimutatás a visszacsatolást követően, a vármegyei igazgatás megszervezése során újonnan rendszeresített állásokra első ízben kinevezett tisztviselők és egyéb alkalmazottak számát, nemzetiségi megoszlását illusztrálja Észak-Erdélyben.

	munkakör	magyar	%	német	%	rutén	%	román	%
Beszterce-Naszód	fogalmazási tisztviselő	22	78	3	8			4	14
	irodai tisztviselő	7	70	1	10			2	20
	kezelő, díjnok	11	67	2	13			3	20
	altiszt és szolga	9	64	2	14			3	22
	összesen	49	71	8	12			12	17
Bihar	fogalmazási tisztviselő	28	96,5					1	3,5
	irodai tisztviselő	8	100						
	kezelő, díjnok	30	93,5					2	6,5
	altiszt és szolga	8	72					3	27,5
	összesen	74	93					6	8
Csík	fogalmazási tisztviselő	29	100						
	irodai tisztviselő	11	100						
	kezelő, díjnok	20	100						
	altiszt és szolga	16	100						
	összesen	76	100						
Háromszék	fogalmazási tisztviselő	25	100						
	irodai tisztviselő	9	100						
	kezelő, díjnok	16	100						
	altiszt és szolga	15	100						
	összesen	65	100						
Kolozs	fogalmazási tisztviselő	30	100						
	irodai tisztviselő	11	100						
	kezelő, díjnok	21	100						
	altiszt és szolga	17	100						
	összesen	79	100						
Máramaros	fogalmazási tisztviselő	26	90					3	10
	irodai tisztviselő	12	92			1	8		
	kezelő, díjnok	16	73			2	79	4	18
	altiszt és szolga	10	63					6	37
	összesen	64	80			3	4	13	16
Maros-Torda	fogalmazási tisztviselő	44	98					1	2
	irodai tisztviselő	16	94					1	6
	kezelő, díjnok	31	97					1	3
	altiszt és szolga	22	100						
	összesen	113	97					3	3

Ez utóbbi táblázat pontosabb képet nyújt arról, hogy a román közalkalmazottak milyen pozíciókat foglaltak el. Jól látszik: ha engedtek is román nemzetiségűeket a magyar közigazgatásban dolgozni, azok többnyire az alacsonyabb, altiszt, szolgai munkaköröket láttak el. Magasabb, például jegyzői, főszolgabírói pozícióba elvéve kerültek.⁵⁵ Bihar vármegyében például 145 községben dolgoztak románok, néhol csak 1–2 személy, de sok helyen az egész községi vezetés (bíró, másodbíró, pénztárnok, esküdtek, képviselő-testület, közgyám) közülük került ki. Ugyanakkor valós intézkedési jogkörrel kevesen rendelkeztek: díjnok egy, segédjegyző három, vezető jegyző egy fő volt.⁵⁶ Ugyanez a helyzet az avasújvárosi járásban, csak itt egy román jegyző

sem volt. Magasabb beosztásúak még a román többségű megyékben is szinte kivételnek számítottak; őket példaként lehetett felhozni, igazolni lehetett azt az állítást, hogy a magyarok egyenlő elbírálásban részesítik a nem magyar nemzetiségű lakosokat. (Máramarosban egy román nemzetiségű főispán is volt.)

Az alábbi, hosszabb idézet az 1942-ben Észak-Erdélyben vizsgálódó német–olasz különbizottság véleményét tükrözi a kérdésről. Nem csak megállapításainkban erősít meg, de magyarázattal is szolgál arra, hogy az említett helyeken miért juttattak román nemzetiségűeket közigazgatási pozíciókba. *„A magyar hatóságok statisztikai adatok felsorolása mellett hivatkoznak ugyan arra, hogy például a községek egész sorában a községi bírák állása románokkal van betöltve és hogy a megyei és községi tanácsoknak is vannak román tagjaik. Ehhez, azonban azt kell megjegyezni, hogy Észak-Erdélyben, ahol valóban vannak román községi bírák, a hatalom majdnem mindig kizárólag a magyarsághoz tartozó állami jegyzőnek a kezében van és a községi bírák csak exekutív és mindenképpen alantas feladatokat végeznek a közigazgatásban. Ami pedig a kisebbségeknek a megyei és községi tanácsokban való képviselőségét illeti, ezek olyan szervezetek, melyeknek Magyarországon kizárólag tanácsadó jellegük van, határozatképesség nélkül és amelyeknek, miután a kormány képviselőjének jóakaratótól függenek, gyakorlati jelentőségük nincsen.”*⁵⁷

Annak a ténynek, hogy Észak-Erdélyben a román nemzetiségű közalkalmazottak és köztisztviselők csekély számban voltak, több oka is lehetett. Vegyük sorra őket.

1. A tanulmány első felében részletesen leírt kiválasztási elvek és mechanizmusok.

2. A román nemzetiségűek elbocsátása, amely a katonai közigazgatás idejére volt jellemző. *„Így például Maros-Torda megyében a terület átvétele után a magyarok az összes román származású tisztviselőt (összesen 41-et) az igazságügyi szolgálattól elbocsátották. A marosvásárhelyi magyar polgármesteri hivatal is eltávolított 150 tisztviselőt.”*⁵⁸ Meg kell említenünk a románok diszkriminálására lehetőséget adó intézkedéseket mind a magyar katonai, mind a polgári vezetés részéről. *„Volt román tisztviselőket gyakran nyugdíjaiknak diszkrimináló megállapításával károsítottak meg. A nyugdíjengedélyezéseket gyakran különleges bizottságok alkalmazzák, amelyeknek vizsgálniuk kell, hogy a tisztviselő a román uralom alatt magyarbarát viselkedést tanúsított-e? A vizsgálat nevezettnek a 'nagyromán gondolat'-tal szembeni beállítottságára is kiterjed. Miután nem nehéz egyik vagy másik irányban vádaskodásokat emelni, a román nyugdíj jogosultak egy részétől a nyugdíjat megvonták, vagy csökkentették.”*⁵⁹

3. A román kormány a bécsi döntést követően *„tisztviselőit stb. még a magyarok által történt megszállás előtt visszavonta Észak-Erdélyből”*. Ezzel szinte egy időben *„a román kormány..., közvetlenül a bécsi döntés után – azonban a területnek Magyarországon által való átvétele előtt – egy bizonyos számú magyar nemzetiségű Délerdélyben foglalkoztatott tisztviselőt hivatalosan még ezen időpontban Észak-Erdélybe helyezett át. Azon magyar nemzetiségűek száma, akik ilyen vagy hasonló módon Észak-Erdélyt [helyesen: Dél-Erdélyt - Cs. E.] elhagyták, 25 000-re tehető”*.⁶⁰

Logikusnak tűnik az a feltételezés, hogy az előbbieket, tehát az Észak-Erdélyből visszavont tisztviselők között a román időben magasabb pozíciót betöltők többségben voltak.

4. Ezen felül sokan – az államalkotó néppel szemben kisebbségbe kerülve – közvetlen kényszer fennállása nélkül menekültek el mind Észak-, mind Dél-Erdélyből, a vélt vagy valós hátrányoktól való félelem és a gazdasági hátrányok miatt. Azok a ro-

mán tisztviselők, akik Észak-Erdélyben maradtak, többnyire családosak voltak, köztük olyanok is, akik még 1920 előtt kezdtek el dolgozni.⁶¹

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a második bécsi döntéssel előállt új helyzet társadalmi feszültségeinek két legfontosabb oka: a) az észak-erdélyi magyarságnak a román uralom alatti hátrányos helyzete, – ennek orvoslását a második bécsi döntést követően a magyarok a budapesti kormányzattól várták el; b) az anyaországi értelmiségiek és szellemi dolgozók munkáinsége, amelyre az Észak-Erdélyben újonnan keletkező állások részben megoldási lehetőséget kínáltak. E két tényező nyomán a konfliktus erővonalai a magyarok és a románok, illetve a helyiek és az anyaországiak között húzódtak.

A kisebbségbe került románok érdekérvényesítési képességének hiánya miatt viszonylag egyszerű volt hátérbe szorítani őket a magyarok javára. Az erdélyi magyarok korábban elszenvedett sérelmeinek „orvoslása” a budapesti kormányzati politika szintjére emelkedett. Ez két dologban világosan tettenérhető. Egyrészt abban, hogy a kinevezések elveit tartalmazó kormányrendelet vezérmotívuma az volt, miszerint elégtételt kíván biztosítani azoknak, akik magyarságuk miatt korábban hátrányt szenvedtek. Másrészt abban, hogy az állásokra jelentkezők kiválasztási mechanizmusa és a románok esetében nehezen értelmezhető „nemzethűség”, mint fő vizsgálandó szempont, szinte garantálta, hogy ne kerüljenek nagy számban románok a kinevezettek közé.

Az erdélyiek és az anyaországiak közötti ellentét, a szellemi dolgozók „kenyérharca” valós jelenség volt, annak ellenére hogy a magyarok közötti konfliktust a sajtó s a kormányzat is igyekezett eltitkolni. Anyaországiakat jelentős, de azért nem túlságosan nagy arányban neveztek ki Észak-Erdélybe. A kinevezések mégis komoly feszültségeket okoztak, mert a helyiek között is nagy volt a munkanélküliség, továbbá éppen a legjobban áhított, a leginkább szem előtt lévő állásokat foglalták el az „ejtőernyősök”.

Jegyzetek

¹ Tilkovszky Lóránt történész a következőképpen írt erről. „A tisztviselőkérdés alakulásában az erdélyi és a magyarországi érdekek ütközése mutatkozott meg. Az erdélyi magyarság abban a hitben volt, hogy a magyar uralom széles körű elhelyezkedési lehetőséget fog biztosítani a különböző hivatali, közszolgálati pályákon, melyek jelentős mértékben románokkal voltak telítve. Már a »felszabadulás« első hónapjában mintegy 15 ezer állás iránti kérvény érkezett Erdélyből. A magyar kormány azonban ezúttal is a hazai állástalanok számának jelentős csökkenését kívánta elérni a megszerzett területeken való elhelyezéssel.” Tilkovszky Lóránt: *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon (1938–1941)*. Budapest, 1967, 296. o.

² Uo. 297. o.

³ E tanulmány a szerző szakdolgozatának erősen rövidített, csak a kutatások leglényegesebb eredményeit kiemelő változata.

⁴ Révai kereskedelmi, pénzügyi és ipari lexikon: a modern üzleti élet enciklopédiája. Szerk.: Schack Béla Budapest, 1929–1931. (Állami alkalmazott, közhivatalnok, közhivatal és köztisztviselő címszavak.)

⁵ A belügyminiszter a törvényhatóságok és községek tisztviselőit s egyéb alkalmazottait a visszacsatolt terület bármely törvényhatóságához vagy községéhez kirendelhetette. A visszacsatolt terület lakosai közül a törvényhatóságnál vagy községnél alkalmazott személyeket, illetve a tanárokat az ország egész területén bárhova beoszthatta. Törvény szerint a visszacsatolt területek közigazgatásának és oktatásának gyors, zökkenőmentes bevezetése csak úgy volt biztosítható, ha átmenetileg nagyobb számban kerülnek olyan tisztviselők az új területre, akik a magyarországi igazgatás minden részletében tájékozottak. A visszacsatolt területekről pedig tapasztalat-szerzés miatt volt szükség az anyaországba történő kinevezésekre.

⁶ A városi segéd- és kezelőszemélyzet tagjait, valamint a városi szegődmenyes alkalmazottakat, továbbá a városi üzemek (vállalatok), intézmények alkalmazottait a polgármester nevezte ki, illetőleg alkalmazta.

- ⁷ A rendelet annyi kivételt tett, hogy aki 1920 előtt tagja volt a törvényhatósági bizottságnak, ugyanazon a területen újra tagnak lehetett kinevezni, akkor is, ha már nem lakott ott. Csak azt lehetett alkalmazni, akinek meg volt a jogszabályban megállapított képesítése. Egyedül a gyakorlati közigazgatási vizsga letételétől tekintettek el időlegesen a visszacsatolt terület lakói esetében. Enyhítette a szigor, hogy figyelembe vették a román képesítésre vonatkozó jogszabályokat is (abban az esetben, ha azok kevesebbet írtak elő követelményként), azért, hogy a visszacsatolt területen élők ne essenek el szerzett jogaiktól.
- ⁸ Az 1940. évi XXVI. törvénycikk és az ennek alapján született rendeletek – például a 7800/1940. M. E. rendelet – mindegyike leszögezte, hogy a kinevezések ideiglenes jellegűek. Akkor is, ha a kinevezési okiratban nem tüntették fel azok ideiglenes jellegét. A törvényhatósági bizottságok azonban még az elsők visszatért felvidéki területen sem alakultak meg, bár itt már a választójogi összeírást is elvégezték.
- ⁹ A halasztás okaként a „községi képviselő-testületek szervezeti reformját” és az „egész közigazgatás újjászervezését” jelölték meg. Továbbá miniszteri indoklás alapján „a törvényhozás ezzel az, intézkedéssel azt a jogállapotot kívánja fenntartani, hogy a vidéki törvényhatóságokban az ország egész területén ugyanabban az időpontban alakuljanak újjá a törvényhatósági bizottságok. Ez viszont csak a választások elhalasztása útján volt elérhető”. Az 1941-es törvény esetében a bizonytalan időre való halasztást a háborúban való részvétellel indokolták. Ekkor a trianoni országterületen a városi, vármegyei és községi tisztviselői állások választás útján voltak betöltve.
- ¹⁰ A törvény ezt az állapotot is ideiglenesnek tartotta, és 1947. december végében szabta meg azt a határidőt, amikor ezt meg kellett volna változtatni. Utóbbi törvény már éppen az ideiglenes kinevezési rendszer hátrányait és annak hosszú távon való tarthatatlanságát hozza fel indokként. Lásd 1939:XIX. tc.; 1940:XXVI. tc. a román uralom alól felszabadult keleti és erdélyi országrésznek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az ország egyesítéséről; 1940:XXXI. tc; 7800/1940. M. E. rendelet a Magyar Szent Koronához visszacsatolt keleti és erdélyi terület közigazgatásáról; 1941 :XIX. tc; 900/1941. M. E. rendelet a Magyar Szent Koronához visszacsatolt keleti és erdélyi országrészen közszolgálati állások (alkalmazások) szervezéséről és betöltéséről; 1942:XXII. te a vármegyei, városi és községi tisztviselők alkalmazásának, valamint egyes szolgálati viszonyainak átmeneti szabályozásáról; Vörös Károly: *A polgári kori magyar törvényhatósági közigazgatás*. Budapest, 1956, 69–70. o.
- ¹¹ Hadtörténeti Intézet Levéltára (a továbbiakban: HIL) Hadtörténeti Könyvtár, 1. hadsereg 1–9. közigazgatási parancsa.
- ¹² Uo.
- ¹³ Uo.
- ¹⁴ Arra, hogy a felsorolt elvek mennyire érvényesültek a valóságban, pontos adataink nincsenek, csak leíró forrásaink. Lásd Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) K 149 1943-6-Szn. II.; Vargyai Gyula: *Az észak-erdélyi magyar katonai közigazgatás megszervezése*. Kézirat, Teleki László Intézet Könyvtára. K 1987.
- ¹⁵ Változtatásra szorultak, mert „a benne foglalt adatok részben elégtelenek, részben Kolozsvári helyi célra készültek, másrészt nem annyira a köztisztviselői állásokra való jelentkezés, mint inkább a menekültügyi nyilvántartás célját kívánják szolgálni”.
- ¹⁶ MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó IV. Személyi ügyek 3–5. Mindez kormányzati szándékként: „A kormánynak az. az. álláspontja, hogy a vissza nem tért területekről a visszatért területekre menekült tisztviselőket, bírákat, ügyvédeket stb. nem juttatjuk állásba, illetőleg őket lehetőleg visszatérésre igyekszik rábírní, nehogy az. ottmaradt magyarság számában nagyfokú csökkenés álljon elő.” (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó IV. Személyi ügyek 17.)
- ¹⁷ Erre vonatkozóan katonai rendeletek is születtek, melyeket a polgári kormányzat álláspontjának megfelelően alakítottak ki. Ez igen kényes kérdés volt, ezért egymásnak némileg ellentmondó rendelkezések is születtek. Lásd pl. a következő idézeteket. „A m. kir. honvéd vezérkar főnöke által kiadott és Budapesten 1940. október 4-én kelt 4. sz. közigazgatási parancs 5. pontja értelmében a 60/Föv. kat. közig. 40. VIII. 30. sz. utasítás F/3. sz. mellékletének 6. pontjában említett I. sz. kimutatásba nem vehetők fel azok a volt román közszolgálati alkalmazottak, akiknek állomáshelye, illetőleg állandó lakhelye az 1940. évi augusztus hó 30-án nem a visszacsatolt területen volt.” Viszont a 2. hadseregparancsnokság 1940. rm. 9/28. 1620/4611/sz. távirati rendelete értelmében, amely a főv. 938/Föv. kat. közig. rm. 9/21. sz. rendeletére hivatkozik: „a román hatóságok által a vissza nem csatolt területekről visszacsatolt erdélyi területekre az 1940. évi szeptember hó 12. napjáig áthelyez.ett, illetve eddig az. időpontig ájtott volt román szolgálatban állott magyar köztisztviselőket olyanoknak kell tekinteni, mintha azok a területátvétel időpontjában a visszacsatolt területen laktak volna, illetve állomáshelyük ott lett volna”. (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. I. csomó IV. Személyi ügyek 3-5.)
- ¹⁸ A kormány megbízott eredeti elképzelése szerint a bizottságok kizárólag a Magyar Párt vezető személyiségeiből álltak volna. Végül – kormányzati nyomásra – a közélet prominens tagjai közül is bekerül-

- tek, hogy működésük „közmeignyugvást keltsen”. Minden vármegyei bizottságban részt vettek a behívott országgyűlési képviselők és a vármegyei katonai közigazgatás vezetője.
- ¹⁹ MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó III. Közigazgatás és igazságszolgáltatás megszervezése.
- ²⁰ A személyi lapokat ők bocsátották a jelentkezők rendelkezésére és ők gyűjtötték azokat össze. Az így összegyűjtött személyi lapok véleményezése megtörtént. A kormánybiztos egyébként nyomatékosan felhívta rá a figyelmet, hogy „*a m. kir. kormány nem látja szívesen azt a törekvést, hogy a gazdasági pályákon elhelyezkedettek közpályákra törekssenek s a bizottság tagjait is felkértem, hogy jelentkezések alkalmával a jelentkezőket erre nyomatékosan figyelmeztessék, sőt igyekezzenek a fiatalokat gazdasági pályákra terelni*”. (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó III. Közigazgatás és igazságszolgáltatás megszervezése.)
- ²¹ MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. I. Belső szervezet és működés, 39. főlíó; MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó IV. Személyi ügyek 27. Volt rá precedens – mivel a kinevezések viszonylag rövid idő alatt mentek végbe –, hogy a véleményező bizottság késett az eredmény elkészítésével. Ez történt például Csík vármegyében. Még ennél is súlyosabb volt a helyzet Udvarhely vármegye véleményező bizottsága esetében. Az utóbbi által javasolt emberek közül senki sem nyert kinevezést, mert a belügyi és igazságügyi tárca alá tartozó állásokat már betöltötték. A javasolt személyek így csak az esetleges pótlásoknál jöhettek figyelembe. Az erről szóló értesítést november 15-én küldték el a bizottságnak. (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó IV. Személyi ügyek 31–33., 66–74.)
- ²² MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó III. Közigazgatás és igazságszolgáltatás megszervezése.
- ²³ Következzék néhány példa a szervezetek ajánlásaira. „*Dr. Hlatky Endre az 1. hadsereg kormány megbízottja megküldi a Szalontaiak Társasága által összeállított névjegyzéket az abban felsorolt kinevezések elősegítése végett*.” (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó IV. Személyi ügyek 31–33., 19.) A Hunyad Vármegyeiek Gróf Kun Kocsárd Köre elküldte személyi lapjait a miniszterelnöki államtitkár részére. Ezek anyaországi, főként Budapest területén élő, egészen különböző végzettségű és társadalmi pozíciójú emberek adatait tartalmazták. A személyi lapokat olvasva kiderül, hogy nem kevesen voltak közülük, akik nem akartak a visszatért részen dolgozni. A személyi lapon külön kérdésként szerepelt a volt erdélyi lakhely. A helyzetük különleges volt, mert Hunyad megye nem tért vissza Magyarországhoz. (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó IV. Személyi ügyek 113–141.) A Hargitaváralja Egyesületnek volt egy nyilvántartása a különböző foglalkozású, Erdélyből elszármazottakról, akik az anyaország különböző részein dolgoztak. Ezt foglalkozási áganként csoportosítva (közigazgatási státus, tanárok, tanítók, bírók, stb.), pontos névvel, címmel és beosztással elküldték az illetékes helyre. (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó IV. Személyi ügyek 93–102.) Az Erdélyi Német Népcsoport vezetője kimutatásokat készített azokról, akik állást kértek közülük. (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó IV. Személyi ügyek 168–170.) A német nemzetiségűekkel a második bécsi döntés után a magyar állam igyekezett óvatosan bánni. Egyrészt politikai okok miatt, másrészt a magyar állam által a döntés napján aláírt kisebbségi szerződés miatt, amely különleges jogokat biztosított a németeknek. A német kisebbség képviselőit ezért igyekeztek valamilyen formában az igazgatásban is megjeleníteni. A Maros-Torda megyei véleményező bizottság például kérte, hogy a Szászrégenbői behívott tagok közül az egyik német nemzetiségű legyen. Beszterce-Naszód vármegye bizottságát a kormánybiztos nem is tudta a többivel egy időben megalakítani, mert a vármegye többségében német és román nemzetiségű volt. A katonai közigazgatás vezetőjét kellett felkérni, hogy folytasson tárgyalásokat a német nemzetiségű képviselőkkel a bizottság megalakításáról. (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó III. Közigazgatás és igazságszolgáltatás megszervezése. 26–29.)
- ²⁴ Mivel sürgősen szükség volt a kinevezendő névjegyzékére, felkérték a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületének elnökét, hogy a menekült, vagy a régebben az anyaországba kiment, s általában a visszatért területekről származó, érettségizett fiatalembereket írassa össze, a névjegyzéket pedig rövid időn belül juttassa el a kormány megbízottnak. „*Azon kívül felkértem a most épp itt tartózkodó báró Kemény János, Hankó János és Sándor Béla kolozsvári lakosokat, akik 1–2 napon belül Kolozsváron lesznek, hogy az ott élő és kinevezésre alkalmas fiatalemberek névjegyzékét állítsák össze és sürgősen juttassák ide. Végül felkértem Csiky Lajos okl. gépészmérnököt az E. F. E. ügyvezető titkárát – aki a napokban utazik Marosvásárhelyre –, hogy az ott élő, kinevezésre alkalmas fiatalemberek névjegyzékét állítsák össze és juttassák ide. Ugyancsak felkértem dr. Mihálicsnét, mint a menekültügyek ellátására alakított bizottság elnökét..., hogy a menekült egyetemi hallgatók névjegyzékét juttassa hozzánk*.” (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó IV. Személyi ügyek 154.)

- ²⁵ 6180/1940. M. E. rendelet a Magyar Szent Koronához visszacsatolt keleti és erdélyi országrészekben működő vállalatokhoz felügyelők kirendeléséről és azoknak ügyköréről.
- ²⁶ Több szervezet, többek között a Magyar Párt és az Erdélyi Férfiak Egyesülete is szót emelt, hogy tagjait mellőzték. A Magyar Párt különösen két vezető személyiségére hívta föl a figyelmet, kérve a kormánybiztost, hogy járjon közbe értük a minisztériumban. (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó IV. Személyi ügyek 146–57., 49–52.; MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 2. csomó.)
- ²⁷ A közszolgálati alkalmazottaknak 1919 után esküt kellett tenni a román államra. Aki erre – magyarsága miatt – nem volt hajlandó, azt elbocsátották. A magyar nemzetiségű közszolgálati alkalmazottakat rendeletileg kényszerítették a román nyelvvizsga letételére, amit azok döntő többsége nem tudott letenni. Ennek hiányában azonban, mint ahogy erről a törvény szövege is tanúskodik, mindenféle ellátás nélkül elbocsátották őket.
- ²⁸ A 900/1941. M. E. rendelet 6. §-ának rendelkezése szerint.
- ²⁹ MOL K 150 BM Általános, 3108. csomó. Visszacsatolt területek általános közigazgatási ügyei 74–76.
- ³⁰ MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó IV. Személyi ügyek. Sajnos a levél vége hiányos, bár feltételezésünk szerint nem túl hosszú rész hiányozhat. A fenti kérdésekben a véleményező főispán saját ismereteire és ismeretségi körére támaszkodhatott, mert semmiféle, objektívnek tekinthető szempontrendszert vagy testületi segítség igénybevételét nem írták elő. Az így született vélemények nagyon szubjektívek lehettek. Meghatározó volt, hogy esetleg milyen csoportok befolyása alá került a főispán, azok kivel voltak jóban, illetve kiről mit gondoltak. Mindezt erősen befolyásolhatták a helyi és a kisebbségi lét konfliktusai.
- ³¹ MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 2. csomó.
- ³² Különösen jellemző volt ez azokra, akik Erdély területén álltak közszolgálatban. Sokukat kényszerből nyugdíjazták, nagyon alacsony nyugdíjjal, idő előtt. Akik az első világháborút követő impériumváltáskor nem tették le a román államra a hivatali esküt, azokat minden jövedelem nélkül elbocsátották. A később bevezetett román nyelvvizsga-kötelezettség miatt is tömegek veszítették el állásaikat. A megélhetési és kisebbségi sors nehézségei sújtották ezt a foglalkozási réteget. Gyakori eset volt azoknál, akik egyáltalán megtarthatták közszolgálati állásaikat, hogy lefokozták őket. Mindez megjelent a kérelmekben, erre hivatkozva kérték szolgálatba vételüket, vagy – méltányossági alapon – a román impérium alatt elmaradt jövedelmük figyelembevételét, főként a nyugdíjak esetében. (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 2. csomó.) Jó példa a fentiekre a román uralom alatt elbocsátott 134 nagyváradi magyar vasutas kérelme, hogy helyezték vissza őket állásaikba. Elkeseredésük és felháborodásuk igen nagy volt, mert többségüket nem vették vissza, „különös tekintettel arra, hogy ezzel szemben igen sok oláh teljesít szolgálatot”. (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó IV. Személyi ügyek 61–65., 87–89.) Hasonló kérelmet írtak a kolozsvári vasúti munkások is. Őket – ugyanúgy, mint a köztisztviselőket – a román nyelvvizsga hiánya miatt küldték el. A dolog azért különösen figyelemreméltó, mert lakatos, bádogos festő, fényező stb. munkakörben dolgoztak, e mesterségeknek pedig nem a nyelvtudás a legjobb mércéje.
- ³³ Német nemzetiségű személyek kérelmei többször is előfordulnak az iratok között. (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 2. csomó.) Ha német kisebbség is lakott az adott területen, akkor figyeltek arra, hogy a közszolgálati állást betöltők között – ellentétben a románokkal – ők is képviselve legyenek. Ennek oka, mint már említettük, a kisebbségvédelmi egyezmény, illetve a külpolitikai helyzet lehetett.
- ³⁴ Jellemző az erdődi albiró magánlevele, amelyben arról írt, hogy budapesti ügyintézője során mit mondtak neki: „... persze szebben kifejezve és őszintén megmondták, hogy ha én valamit el akarok érní, akkor vigyek valami urambátyámot, mert annyi jelentkező van, hogy csak ezek révén lehet eredményt érní”. (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. II. csomó 188-204.)
- ³⁵ „Az eredményről értesítést nem kaptam, de nem is kaphattam, mert a támogatásra irányuló levelek oly tömegével érkeztek a minisztériumokba, hogy azokra választ nem kérhettem.” (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. II. csomó 171.)
- ³⁶ MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó IV. Személyi ügyek 173. Lásd továbbá a 2. számú jegyzetet.
- ³⁷ A *Magyar Újság* 1940. november 19-én megjelent 301. számában a *Szót emelünk* című cikk foglalkozott a kolozsvári klinikán alkalmazott segédszemélyzet ügyével. Sérelmesnek tartotta, hogy az orvosok nem az ott talált és odavaló segédszemélyzetet alkalmazták, hanem a magukkal hozott segédszemélyzetet, sőt az egyik orvosprofesszor még a portási állásra is a saját emberét állította. Mindeközben – az írás tanúsága szerint – Kolozsváron 7000 munkanélküli várt elhelyezésre. Történt mindez annak ellenére, hogy az alacsonyabb szintű képzettséget jelentő állásokba, a kormány kifejezett utasítása szerint, helyieket kellett felvenni. (MOL K 53. Az észak-erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó IV. Személyi ügyek 173.)

- ³⁸ Lásd például Végh József: *Hogyan él ma az erdélyi magyar társadalom?* Kolozsvár, 1942, 3. o. Az interjúkötet az erdélyieket foglalkoztató, akkor aktuális kérdésekkel foglalkozik. Az első fejezetet a köztisztviselőknek szenteli, és oly erőteljesen próbálja tagadni az anyaországból származó tisztviselők s az erdélyiek közötti konfliktus létét, hogy felmerül a gyanú, az mégis létezett.
- ³⁹ Hajdú Tibor: Az értelmiségi túltermelés társadalmi hatásai. In *A két világháború közötti Magyarországról*. Budapest, 1984, 47–98. o.
- ⁴⁰ MOL K 149 1943-6-Szn. II.
- ⁴¹ *Pályaválasztási tanácsadó és főiskolás tájékoztató*. Szerk. a kolozsvári magyar főiskolás testületek kiküldött szerkesztőbizottsága, Cluj–Kolozsvár, 1934.
- ⁴² A kutatás e részével a probléma gyökeréig kívánunk „leázni”. A *Budapesti Közlönyben* annak idején közzétették a központi kormányzat által eszközölt kinevezéseket. Ezt használva fel forrásként, az észak-erdélyi polgári közigazgatás kezdetétől, 1940. november 27-től 1941. július 10-ig minden (a közigazgatás, szakigazgatás, igazságszolgáltatás, pénz-, adó- és hitelügy stb. területén eszközölt) észak-erdélyi kinevezést egy nagy adatbázisba gyűjtöttünk. (A kutatási korszakunkat lezáró 1941. július 10-i időpontnak nincs különösebb jelentősége, mindössze annyi, hogy a vizsgálódás jelenlegi állapotában eddig jutott el, és folytatásra vár. Éppen ezért a tanulmányban esetszámok helyett tendenciákra és arányokra koncentrálunk, amelyek megállapítására – véleményünk szerint – e részeredmények is alkalmasak.) Az adatbázisban a következő változók szerepelnek: kit, honnan hová, miből mivé és mikor neveztek ki. A változókat tovább kategorizáltuk: ki – férfi/nő; miből/mivé – igazgatási ág; honnan/hova – megye, járás, országrész.
- ⁴³ Hangsúlyoznunk kell: a „honnan” változó a *kinevezés idején* érvényes lakóhelyet jelöli, tehát arra a kérdésre nem ad választ, hogy az illető mely területről származott, esetleg romániai területről menekült-e Magyarországra, vagy arra, milyen nemzetiségű. Gyakori az adathiány a „honnan” kategóriában, ilyenkor az esetek nagy részében nincs megadva, hogy milyen foglalkozása volt az adott személynek. Azonban a „hová” és a „mivé” kategória arra enged következtetni, hogy esetükben valószínűleg észak-erdélyiekről volt szó.
- ⁴⁴ Esetleg dél-erdélyiek is lehettek közöttük, és mivel kinevezésük ellentmondott a hivatalos kormányzati szándéknak, nem jelölték meg a kinevezés előtti lakhelyet.
- ⁴⁵ Bizonyos területeken – a gazdaság működésképesége érdekében – a román jogszabályok érvényben maradtak.
- ⁴⁶ Ezt a kutatás jelenlegi fázisában csak leíró jelleggel tudjuk megtenni. A vizsgált időszak rövidege miatt nem elég nagyok az esetszámok ahhoz, hogy az igazgatási ágakon belül, a különböző foglalkozások rangja szerint tovább differenciáljunk.
- ⁴⁷ Ha létszámarányosan nézzük, kevesebb közöttük a ranglétra legmagasabb fokán álló személy.
- ⁴⁸ Gyáni Gábor: A középosztály társadalomtörténete a Horthy-korban. *Századok*, 1997, 6. sz. 1265. o.
- ⁴⁹ MOL K 150 BM Általános, 3108. cs. 18. főlíó.
- ⁵⁰ Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 2002.
- ⁵¹ MOL K 149 1943-6-Szn.II.
- ⁵² MOL K 150 BM Általános, 3108. cs. 22.
- ⁵³ „Tudatosan és céltudatosan cselekedtem így, mert ezzel is azt akartam kihangsúlyozni a vármegye lakosságának túlnyomó többségben lévő románsága előtt, hogy velük szemben mentes vagyok mindenféle előítélettől. Másrészt útmutatásnak, figyelmeztetésnek szántam a megyei és állami igazgatás valamennyi ágazatának vezetői, a hivatalfőnökök részére, hogy mindenkor számolniuk kell a helyi adottságokkal, és a realitásokat nem hagyhatják figyelmen kívül.” Bethlen Béla: *Észak-Erdély kormánybiztosa voltam*. Budapest, 39. o.
- ⁵⁴ A német nemzetiségűek – hasonlóan a vármegyei tisztviselői alkalmazottak arányához – a törvényhatósági bizottságok munkájában is csak elvétve vettek részt. A kivételt újra Szolnok-Doboka 5, és Beszterce-Naszód kiemelkedően magas, 21 fős német képvisellete alkotta.
- ⁵⁵ MOL K 150,2971. cs. I–7/e. t.
- ⁵⁶ Bihar vármegye román nemzetiségű községi alkalmazottai és tisztségviselői. MOL K 150, 2971. cs. 1–7/e. t. Az anyagban a nevek végig magyarul szerepelnek; az összeállítás a vegyesbizottságnak készült, mivel az állások magyarul és németül vannak megnevezve.
- ⁵⁷ MOL K 149, 1943–6–Szn.II
- ⁵⁸ Uo.
- ⁵⁹ Uo.
- ⁶⁰ „Ehhez, járul még, hogy sok menekült a magyarok letelepülési helyén tisztviselői állásokban van elhelyezve, ahol alkalmuk nyílik arra, hogy a magyarokkal visszafizetessék ami velük ténylegesen vagy képzelt igazságtalanságként Észak-Erdélyben történt.” MOL K 149, 1943–6–Szn.II.
- ⁶¹ Foglaljuk össze vázlatosan egy erre vonatkozó korabeli magyar kimutatás adatait. („Kimutatás a keleti és erdélyi vármegyék számvevőségeinél visszamaradt volt román közszolgálati alkalmazottakról.” MOL K 150,2971. cs. I–7/e. t.)

Beszterce-Naszód: 1 magyar, 3 német, 1 román, román időkben kezdtek; 4 nem vétetett át, Romániába távoztak megjegyzéssel (egy zsidó, egy nem tud magyarul).

Bihar: nem szerepel.

Csík: 4 fő, római katolikusok, családosak, román időben kezdtek.

Háromszék: 3 fő, magyarok, családosak, magyar időben kezdtek.

Kolozs: 5 magyar, 3 magyar időben kezdett, családosok; 1 román lemondott.

Máramaros: 4 fő, magyarok, családosak, román időben kezdtek (két román név kihúzva).

Maros-Torda: 9 fő, egy görög katolikus gépíró kivételével mind a Monarchia alatt léptek szolgálatba és egy kivétellel magyarok (név és vallás); mind családosak.